

Spis treści

Przedmowa do drugiego wydania (Katarzyna Kotyńska)	9
Wstęp (Katarzyna Kotyńska)	11
O czym jest ta książka?	11
Terytorium Ukrainy: historyczne jądro i późniejsze uzupełnienia	17
Nazwy obce i rodzime ukraińskiego terytorium	20
Ukraińskie spojrzenie na Wschód i Zachód	25
CZĘŚĆ I. OD KIJA DO „OSTATNIEGO WIKINGA” ŚWIATOSŁAWA (Anna Babiak-Orwad)	29
Kij i jego „Polanie” – rebus dla historyków	31
Rusowie i „Ziemia Ruska” w IX–X w.	33
CZĘŚĆ II. POD ZNAKIEM CYWILIZACJI BIZANTYŃSKIEJ (Anna Babiak-Orwad)	43
Rozdział 1. Ruś Kijowska: państwo i ludzie	47
Chrzest Włodzimierza w legendzie i w rzeczywistości	47
Struktura państwowości w XI w.	53
Walka książąt o pryncastia w XII–XIII w.	58
Ludzie Rusi: <i>oratores, bellatores, laboratores</i>	63
Język. Zabytki piśmiennictwa. Etnosy czy naród staroruski?	76
Rozdział 2. Ruś i step	85
Ludy koczownicze – wrogowie/sąsiedzi Rusi	85
Początki imperium Czyngis-chana	91
Wyprawy Batu-chana i powstanie Złotej Ordy	93
Rozdział 3. Księstwo halicko-wołyńskie – Królestwo Ruskie	98
Kształtowanie się terytorium. „Separatyzm” Rościsławiczów	98
Wojny o „dziedzictwo halickie” Daniel Halicki	102

Nowy okres w historii „dziedzictwa halickiego” Finał dziejów Rusi Kijowskiej	108
Kres historii Rusi Kijowskiej	110

CZĘŚĆ III. NIEPODOBNE GAŁĘZIE RUSKIEGO PNIA (KONIEC XIV-POŁOWA XVI W.) (Anna Babiak-Owad)

Rozdział 1. Ruś Halicka i Ruś Podolska	116
Zmiany w składzie narodowościowym w XV w.	117
Od bojarów i rycerzy do ruskiej szlachty „narodu polskiego”	118
Cerkiew prawosławna i Kościół rzymskokatolicki. Pierwsze doświadczenia wspólnego życia	123
Etniczna i religijna wielobarwność miasta. Miejskie „narody”	126
Prawo magdeburskie. Pierwsze cechy rzemieślnicze	129
„Odkrywanie świata” przez książki i podróże. Łacińskie szkolnictwo w miastach ruskich	133
„Renesans halicki”- łacińska poezja, architektura, sztuka	135
Rozdział 2. Ziemia kijowska i ziemia wołyńska	138
Giedymin i Olgierd – „zbieracze” ziem ruskich	139
Wielkie Księstwo Litewskie pod władzą Olgierdowiczów i Witolda	141
Świdrygiełło. Wojny dynastyczne w latach 1432–1438	145
Dwa modele społeczne XV w.. Wołyń Świdrygiełły i Kijowszczyzna Olelkowiczów	148
Zmiana równowagi sił Wilna i Moskwy. Powstanie Michała Glinińskiego	155
„Syndrom książęcy” – wizytówka szesnastowiecznego Wołynia	157
Metropolia kijowska. Koegzystencja prawosławnych i katolików	160
Miasto, prawa miejskie, mieszkańcy miasta	166
Od przywilejów partykularnych do systemu prawnego: <i>Statuty litewskie</i> i reformy lat 60. XVI w.	169
Rozdział 3. Pierwsze sto lat kozaczyzny	174
Dzikie Pole. Porohy. Wielki Ług	174
Pierwsze wzmianki o tatarskich i ruskich Kozakach. Spór o początki ukraińskiego kozactwa	176
Chanat krymski jako katalizator kozaczyzny	182
Rycerze chrześcijaństwa w muzułmańskim odzieniu	184
Sicz Zaporoska księcia Bajdy-Wisniowieckiego	189

CZĘŚĆ IV. UKRAINA-RUŚ – „TEN TRZECI” W RZECZYPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW (Anna Babiak-Owad)

Rozdział 1. Unia lubelska i pierwsze pounijne dziesięciolecie	196
Zalety unii	196
Wołynianie i Kijowianie na sejmie lubelskim w 1569 r. Przywilej unijny	199
Wzrost potęgi książąt po unii	201
Spotkanie Rusi z Rusią: szlachta Rusi Halickiej na Wołyniu i Kijowszczyźnie	204
Narodziny „starożytnego narodu ruskiego”	206
Akademia Ostrogska	208
Rozdział 2. Ruskie społeczeństwo i ruska Cerkiew od soboru w Brześciu do legalizacji metropolii prawosławnej (1596–1632)	213
W przeddzień unii dwóch Kościołów	213
Dwa sobory w Brześciu w 1596 r.	217
Protestanci – trzecia siła w sporze	219
Wojna na słowa „za” unią kościelną i „przeciw” niej	223

Konflikt „Rusi z Rusią” Misje jezuitów i wrogość wobec „Lachów”	229
Szlachta i mieszczaństwo w obronie prawosławia	232
Potajemne wyświęcenie metropolity pod osłoną kozackich szabel	237
Nowa świadomość polityczna, czyli pojawienie się „trzeciego narodu” w Rzeczypospolitej Obojga Narodów	241
Rozdział 3. Szlachta, prosty lud, Kozacy: spłot wzajemnych powiązań i sprzeczności	244
Kolonizacja stepowego pogranicza. Polacy i Żydzi na nowo zagospodarowanych terenach	244
Chłopi, bojarzy, mieszczaństwo: specyfika stosunków społecznych	251
Kozaczyzna między „reformą Stefana Batorego” a śmiercią Piotra Sahajdacznego	258
Walka o samostanowienie. Wojny kozackie lat 1625–1638	273
Rozdział 4. Świat podzielony albo ogólny obraz kultury Ukrainy-Rusi od końca XVI do połowy XVII w.	284
Pierwsze kroki na drodze konfesjonalizacji: „mentalność reform”	285
Szkoła, kolegium, gimnazjum, akademia	291
Różnorodność językowa i religijna	297
„Sarmaci-Roksolanie” i/lub „polscy sarmaci”	301
Świat zwykłych ludzi na tle „mentalności reform” kultury elitarnej	303
CZĘŚĆ V. EPOKA KOZACKA (Katarzyna Kotyńska)	307
Rozdział 1. Rewolucja kozacka lat 1648–1657	309
Bohdan Chmielnicki jako człowiek, wódz-wyzwoliciel, „bicz Boży”	310
Na szalach wojkowej fortuny	315
Koszmar wojny	332
Dyplomacja Chmielnickiego w poszukiwaniu dróg wyjścia	339
Ugoda perejasławska 1654 r.	345
Terytorium i model władzy w państwie kozackim	353
Starszyzna: tarcia społeczne i światopoglądowe	356
Początek wojny moskiewsko-polskiej. Śmierć Bohdana Chmielnickiego	362
Rozdział 2. Ruina (1658–1686)	367
Pierwszy akord wojny domowej: wystąpienie Martyna Puszkara przeciwko Iwanowi Wyhowskiemu	368
Próba powrotu do normalnego świata: unia hadziacka 1658 r.	370
Marny los Jurasia Chmielnickiego	374
„Wojna brzegów”: Paweł Tetera i Iwan Brzuchowiecki	377
Andruszowskie przepełnienie 1667 r.	383
Demian Mnohohriszny „za” Moskwą i „przeciw” niej	386
Turecki wybór Piotra Doroszenki	389
Pustynia ręką ludzką uczyniona – po wojnach czechryńskich w latach 1677–1678	393
Rozdział 3. Mazepa i jego otoczenie	397
Wiele twarzy Iwana Mazepy	397
Droga do klęski pod Połtawą	402
<i>Vae victis</i>	411
Próba rewanżu Filipa Orlika	416
Rozdział 4. Ostatnie dekady kozaczyzny na prawobrzeżnej Ukrainie	422
Hetmani „tureccy” – hetmani „polscy”	422
Powstanie Semena Palija	424

Rozdział 5. Kultura oświetlona łuną wojen	427
Rytm pokoleniowy „długiego” XVII w.	427
Narodziny „ojczyzny kozacko-ruskiej”	429
Zmiany w życiu Cerkwi prawosławnej. Przeszłość i teraźniejszość w oczach jej dostojników	431
Obraz historii ukraińskiej w „literaturze kancelistów” Hryhorij Hrabianka, Filip Orlik, Samuel Welyczko	436
Sicz Zaporoska – kwintesencja demokracji	440
„My” i „oni” albo nowe postrzeganie sąsiadów	443
W dziwnym świecie baroku	450

CZĘŚĆ VI. MIĘDZY RZECZĄSPOLITĄ A IMPERIUM ROSYJSKIM (Katarzyna

<i>Kotyńska</i>)	461
-------------------	-----

Rozdział 1. Proroctwo Wernyhory czy koliszczyzna – dylemat stosunków ukraińsko-polskich w Rzeczypospolitej

Rzeczpospolita między chaosem a próbami „naprawy”	463
Szlachta i mieszczanie: próba portretu społecznego	471
Wiara biedoty: fenomen chasydyzmu	475
Kwestia chłopska. Bandytyzm społeczny: opryszkowie i hajdamacy	478
Wybuch koliszczyzny w 1768 r.	484
Zmiany w życiu Kościoła. Oświeceniowa działalność bazylianów	488

Rozdział 2. Wygasanie autonomii kozackiej na Ukrainie pod panowaniem rosyjskim

Podział administracyjno-polityczny oraz społeczeństwo hetmanatu	496
„Wolności kozackie” w redakcji petersburskiej lat 20.–40. XVIII w.	500
Chwile nadziei: rządy Cyryla [Kyryła] Rozumowskiego (1750–1764)	505
Nowe porządki, nowe „rangi”, nowa „szlachta”	509
Ostatnie próby zapobieżenia zmianom w hetmanacie	512
Cicha śmierć Ukrainy Słobodzkiej	513
Ostatnie półwiecze Siczy Zaporoskiej	516

Bibliografia	525
---------------------	-----

Nota od tłumacza	533
-------------------------	-----

Indeks nazwisk	534
-----------------------	-----

Spis ilustracji	554
------------------------	-----